

Jávor András

Mezőgazdasági tervek a szándékos károkozás és/vagy az elmebaj határán a Rákosi-éra Magyarországon¹

Bevezetés

„Kezünkben van a természet átalakításának fegyvere, a sarki levegő áramlásának útjába gátat emelünk és kaput nyitunk a meleg óceáni légtömegek beáramlása előtt. (...) Önöket azért kértük ide, hogy terveinket részletesen ismertessék olvasóinkkal. Mert kérem a tanyasi és falusi emberek makacsok, még saját érdekükben sem akarnak előbbre lépni. Holott a népgazdaság érdeke és a táplálkozás rendje is azt követeli, hogy ne csak almát meg barackot, hanem citromot és narancsot is termeljünk, illetve fogyasszunk. Kender helyett gyapotot termelünk, és a gumi nyersanyagát biztosító pitypangot is hazai termésből fogjuk fedezni.” (Dancs József: *Utak és állomások*, 288–289.)

Ez egy tudósítás egy minisztériumi főosztályvezető sajtótájékoztatójáról. Úgy gondolom, ez az, amikor az ember azt hiszi, „mindenható”. Saját magát hiszi a tudás letéteményesének, úgy gondolja, hatalmában áll megváltoztatni a megváltoztathatatlant. Azt hiszi, képes a maga képére formálni nemcsak az emberek tudását, gondolatait, hanem a természetet is. Eszköze azonban nem az ész, hanem a félelemkeltés. Félelmet kelteni azokban, akik mást gondolnak, mást akarnak. Ilyenkor az eszközökben nincs semmilyen korlát. A munkahely elvesztés, lefokozás, megalázás, börtön, gyilkosság, minden szóba jöhet az önkép és az önmegvalósítás érdekében. Saját dicshimnuszuk „fényezésében” nem ismertek korlátokat. Csak az a kérdés, hogy ez az elmeállapotukból vagy a torz lelkiükből következett, esetleg tudatos tevékenység „eredménye” volt?

Bár a társadalomra többszörös nyomás nehezedett, a pártvezetés – „zseniális” vezetésünk – tevékenységének egyik igazi terepe a mezőgazdaság volt, az ötlet-gyáros és észosztó nagy páros, a Rákosi–Gerő kettős, ezen a terepen élte ki igazán magát. Voltak agyament ötleteik a természet átformálására, a termelési eredmények fokozására, a termelés szerkezetére, valamint az új növények termesztésére ugyanúgy, mint arra, hogy miképpen kell álságosan, az életet legázolva, családokat nem kímélve, a kollektív bűnösség elvét is alkalmazva megtörni az „eszmeik ellen lázadókat”. Fáradságot nem kíméltek; az agyatlanság, a

---

¹ Az írás a Debreceni Egyetemen 2016. október 21-én tartott „*Utak és tévutak az '50-es évek tudománypolitikájában*” c. konferencián elhangzott előadás szerkesztett

hülyeség, a gátlástalanság, a gonoszság és az elmebaj vezérelte őket. Ennek a korszaknak a rövid értékelésére vállalkozik ez a tanulmány.

A korszak tévedései és tévelygései

A korszak tévedései és tévelygései teljes körűen lebénították a magyar vidék életét, a mezőgazdasági szakmát, az agrártudományt. Ennek az „áldásos” tevékenységnek megvoltak a kommunista eszme elvein alapuló, kiemelten megcélzott területei. Ezek közül kettő különösen meghatározó volt a kor „vezető” politikusainak gondolkodásában.

A párt katonáinak első számú célja a nagy természetátalakítás volt. Szinte minden pártkatonára szajkózta: „a szocialista ember átalakítja a természetet, az élenjáró szovjet tudomány eredményeinek felhasználásával”. Az ideológiai energia, mely ehhez kellett, ott harsogott Rákosi 1950 februári mondataiban: „A szocializmus országa a korlátlan lehetőségek országa ... hol az építésben a felső határ? Én erre azt válaszoltam: az égbolt a felső határ! ... A szocializmus tervszerű építésének nincsenek korlátjai, mint a kapitalizmusnak voltak.” (Bács-Kiskun Megyei Népújság, 1950. március 5., 2. o.) Ennek megalapozottsága nem terjed túl az ideológiai-politikai rögeszmén, hiszen a gazdaságosság kérdését teljességgel figyelmen kívül hagyták. Az ész, a tudás, a szakmai érvelés egyáltalán nem jutott szerephez a célok kitűzésében, a „parancsok” kiadásában. A nagy természetátalakítási programnak három fő eleme emelhető ki: vízrendezés, erdősítés, új növényi kultúrák meghonosítása.

A Rákosi–Gerő duó második nagy célkitűzése a magyar falu átalakítása volt. A falu belső struktúrájának, társadalmi harmonizációjának megbontása, a falufejlesztésnek beállított falurombolás. Itt is három területet jelöltek ki Magyarország számára: a kulákkérdést, a „tétesítés”-t (a „kolhozosítás” is használha-

tó kifejezés lenne, mert mintául a szovjet „fejlődés” szolgált), valamint a kis- és középparasztság kifárasztását, megtörését.

Minden politikai hatalom előbb-utóbb eljut oda, hogy véleményt fogalmaz meg a felsőoktatás fejlődésével kapcsolatban. A Rákosi–Gerő páros garázdálkodása is megcélozta tehát a felsőoktatást, ezen belül az agrár-felsőoktatás átszervezését is elhatározta. A párt irányvonalát, vezérelveit itt is a szovjet fejlesztési minta adta. Ezért a most említett két kommunista „csapásirány” mellett (a természet és a falu „átalakítása”) tanulmányom harmadik témája a felsőoktatás, jelen kontextusban: az agrár-felsőoktatás átszervezése lesz.

Sztálin és nagy tanítványa

Hruscsovi eligazítás
 „Kicsi vagyok én,
 Majd megnövök én,
 Ha a szovjet agrármódszert
 Eltanulom én.”

(Forrás: Palasik, Borvendég, 2015, 139. o.²)

² Ez a forráshely a *Ludas Matyi* 1951. okt. 4-i számából idézi a versikét.

Az eredmények

A nagy természetátalakítás a vízrendezéssel kezdődött, majd pedig az erdősítés következett. Előbbi eredménye volt a Keleti-főcsatorna megépítése; utóbbi keretében az Alföld számos területén sikeres fatelepítések zajlottak. Ezek kevésbé hangos propagandával, mérsékelt sikerekkel mentek végbe, és ha szakmailag nem is egészen helyesen, de a közjót szolgálták.

Sokkal nagyobb problémát jelentett a harmadik terület, az új növények meghonosítása. Az agy korlátlan működése, ötletei páratlan lehetőséget jelentettek egyfajta politikai hatalommal megerősítve. Ebből következően döbbenetes ötletarzenál bontakozott ki a párt vezetőinek döntései alapján. Annyi bizonyos, hogy minden eszközt felhasználtak eszméik terjesztésére. Elmondható, hogy a kommunisták szívós, tartós, erőszakos módszerekhez folyamodtak módszereket alkalmaztak céljaik elérésére. Először még hosszabb előkészületeket is tettek, de később már nem jutott idő a gondolatok kiérlelésére, kontrollálásra. Így lehetőség sem volt egy elfogadható, akár megvalósítható rendszer, módszer kialakítására. Miután még a sajtó kevésbé volt hatékony propagandaeszköz, mint napjainkban, ezért kötelezően működtették a hivatalos politikai döntések megismertetésére, terjesztésére. Ennek megfelelően elmondható, hogy például egy év alatt, 1952-ben a célok ismertetésére 123000 tanácsadói előadást tartottak. Jöttek az ötletek is sorban, vég nélkül, és ez folyamatosan stresszben tartotta a kiválóan felkészült szakembereket is.

A mai napig örök sláger a hidegtűrő gyapot kifejlesztése és termőterületének 3000 kataszteri holdról 100000 holdra való emelése.³ Az senkit nem zavart, hogy ez is csak a magyar ipar igényeinek mintegy 4–5%-át fedezte volna. Ráadásul 40 nappal kívánták lecsökkenteni a gyapot tenyészidejét, ami biológiai nonszensz. A szektor működtetésére létrehozták a Gyapottermeltető Nemzeti Vállalatot, mely 1952-ben 4000 tonna, 1953-ban 2571 tonna termést regisztrált. Növekedett a termőterület, ezzel szemben csökkent az össztermés. Már ekkor látszott, hogy a természetnek és a biológiának a politika nem képes parancsolni. Az eredményeket látványosan mutatják be az amerikai, a szovjet és a magyar gyapotföldről készült fotók.

---

³ Nem ez volt az első próbálkozás a hazai gyapottermesztés érdekében. A korábbi kísérletekről (1785–1808, 1900–1904, 1923) lásd pl. Ladányi László írását: <http://www.historia.hu/archivum/2004/0401ladanyi.htm>

Amerikai gyapottermesztés

Sztyepei gyapotföld

A gyapottermesztés gyenge magyar mása

A gyapot mellett földimogyoró termesztésbe is fogtak három megye területén, ahol 220 hold ültetésével kezdődött és fejeződött be a növény politikai karrierje. Majd a citrusfélék – köztük citrom, narancs, mandarin – kerültek a politikai hatalom törekvéseinek fókuszába. Fertőd, Akali, Tihany, Keszthely, Villány, Csereszegtomaj, Badacsony, ahol 30000 vad alanyból, citrommagokból próbáltak ültetvényeket telepíteni. Erőszakos, új módszerrel 12 év helyett 2 évre szűkítették le a termőre fordulás idejét, és ez az eredmény a magyar szakemberek felkészültségét és ötletességét dicsérte. A szárnyalás tovább tartott, hisz 1952-ben már 75000 oltványt telepítettek. Citromárkokat létesítettek, a talajvíz-elfagyás azonban megakadályozta a sikeres termesztést. Ezzel a technológiával próbáltak védekezni a felszíni hidegek ellen. Miután a kudarc teljessé vált, a politika is elismerte vereségét. Ennek megfelelően a változásokon átment Magyar Dolgozók Pártja 1953. augusztus 3-i határozatában döntött a citrusfélék termesztésének megszüntetéséről.

Az előbbiekkal párhuzamosan a hamvas gumipitypang termesztése került előtérbe, mely egy nagy hő- és vízigényű növény. Azért esett erre a növényre a választás, mert a kok-saghys (hamvas gumipitypang) kaucsuktartalma relatíve magas, hiszen száraz anyagának 17%-a kaucsuk. Miután termőképessége 70 kg nyersgumira tehető holdanként, így több tízezer hold vetésterületre lett volna szükség, hogy egyáltalán szerepet kapjon a magyar gumiellátásban. Az sem riasztotta el a döntéshozókat, hogy már korábban is voltak sikertelen próbálkozások a gumipitypanggal, a II. világháború előtt és alatt. Ebben a ciklusban azonban hadsereg-ellátási szempontok játszottak szerepet. Ettől a próbálkozástól semmilyen más feltétel – gazdaságosság, hatékonyság stb. – teljesülését nem várták el.

Hamvas gumipitypang (kok-saghys)

Próbálkoztak az olívbogyó termesztésével is, pedig azt már a rómaiak is, mikor hazánk területén éltek, dióra cserélték termesztési rendszerükben.

Tulajdonképpen a rizs az egyetlen átmeneti sikernövény, amelyet 1953-ban 28000, 1954-ben már 43000 hektáron termesztettek. Azonban az is igaz, hogy az öntözhető terület 63%-a esett a rizsre. Ezekben a területeken a legrimitívabb öntözési technológiát alkalmazták, elvitte a víz jelentős mennyiségét más kultú-

rák elől, azok fejlődését korlátozva. A kitelepített és jogfosztott magyar kulákság ugyanakkor kényszerből részt vett a termesztésben. A szakmailag felkészült kulákgazdák tudták, hogy hazánk nem ideális terület a rizs termesztésére. A rizs esetében is nagy árat fizettünk, mert a vizet és a termőterületet úgy áldoztuk fel a rizságazat számára, hogy nem vettük figyelembe a növény egyéb termesztési igényeit.

„Felfedezték” az ágas búzát, melyről azt állították, hogy új nemesítés, pedig nem volt az. Igaz, hogy az ágas búza változat több kalászt és több magot képes teremni, de meleg- és vízigényes, hosszú a tenyészideje, csekély a fagyállósága, Magyarországon termesztésre az előbbieket miatt nem alkalmas, és még sikértartalma is rendkívül alacsony.

Az elme szakadatlan szárnyalásának bizonyítékai újabb és újabb rostonövények termelési próbálkozásai (rostmályva – kenáf, kínai hócsalán –, rámi, selyemmályva, yukka, selyemkóró), amelyek különböző okok miatt, siker hiányában felszámolásra kerültek, a politikai akarat megszűnésével.

Az újabb zseniális célkitűzés a füge termesztésének „megoldása” volt. A feladat az aszalásra alkalmatlan hazai fajták leváltása olyan fajtával, amelyet lehet aszalni. Az, hogy magasabb a hőigénye, kudarcos a termelése, már senkit nem érdekelt.

A teacserje meghonosításáról már 1949 decemberében parlamenti tárgyalásokat folytattak. Ennek az elgondolásnak az 1956-os –20 fokos fagyok vetettek véget, hisz 3000 teacemete teljességgel kifagyott.

És még mindig voltak újabb kultúrák, újabb ötletek. Ezek a következők: datolyaszilva (szalmás betakarás-technológia), japán naspolya, gránátalma, amelyek ugyan könnyen szaporodtak, de a hidegben mindig, újra és újra elfagytak.

Számomra azonban a szakmaiatlanság csúcsát a fanet-termesztés területének feltüntetése jelenti a statisztikai adatok között. A számok között a fanetet, mint új növényfajt tüntették fel, holott a „fanet” szó nem jelentett mást, mint a földadó alá nem eső területet. Erről aztán igazán elmondható, hogy ez a hülyeség diszkrét bája.

A hatalomfitogtatás, erődemonstrálás volt az elsődleges cél, észérvek nem érdekelték a döntéshozókat. Aki nem állt be, annak sorsa az állásvesztés, megáláztatás. Sok esetben életének elvétele sem volt akadály a hatalom számára.

Olyan növények termeltetését erőszakolták ki, amelyekkel gazdasági kényszerből már korábban próbálkoztak Magyarországon. A sikertelen kísérletek után győzött a józan ész, és akkor felhagytak termesztésükkel. A Rákosi–Gerő korszak azonban különösen veszedelmes volt, mert politikai indokokkal és erőszakkal is keresztülverték elképzeléseiket. Sem biológiai akadályok, sem a gazdaságtalanság nem jelentett akadályt bizonyos növények értelmetlen bevezetésében; sőt, az efféle értelmetlenséget is megpróbálták az eszme ideológiai fölényé-

nek igazolására is felhasználni. Sajnos semmilyen érv, semmiféle eredménytelenség nem hatotta meg az ötletelőket, észosztókat.

Íme, néhány azok közül a bizottságok, szervezetek, pozíciók és fogalmak közül, amelyek teret nyertek a nagy természetátalakítási igyekezetben:

- Nagy Természet-átalakítási Bizottság,
- Agrobiológiai Bizottság (MTA),
- Növénytermesztési Bizottság (MTA),
- Erdészeti Bizottság (MTA),
- Kok-saghyz (hamvas gumipitypang) Bizottság,
- Citrom Bizottság,
- Mübenzin Bizottság,
- Gyapottermesztési Tanács,
- Gyapotminősítő Intézet,
- gyapotcsata,
- Tiszántúli Természet-átalakító Tervbizottság,
- FM Gyapot- és Különleges Növénytermesztési Osztály,
- Guminövény-termeltető Nemzeti Vállalat,
- szubtrópusi gyümölcsfák országos klímafelelőse.

Ezek közül egyik-másik elve mosolyt kelt, netán sírásra fakaszt. Mint látjuk, kialakításuk során behálózták az agrárszakma, az agrártudomány területét, az államigazgatástól a kutatóhálózaton keresztül a Magyar Tudományos Akadémiáig. Sokan álltak be a sorba, kevesen mertek szembeszállni az eszement ötletekkel. A szakmai árulók indokai között a fenyegetettség mellett a karriervágy is jelentős szerepet játszott.

Csak néhányan maradtak ki a fősodorból, számukra zsenialitásuk, bátorságuk jelentett időszakos mentsvárat a túlélésben. Bár a veszély állandó volt a politika részéről, hozzáállásukat, lehetőségeiket jól jellemzik Szentágothai akadémikus gondolatai: „ (...) a liszenkóizmus és lepesinszkájaizmus ellen megfogalmaztam közösségünk pimasz jelmondatát, Matyit parafrázálva: »Intézetünk nem rés, hanem bástya a nyugati tudomány frontján«”. (Palasik–Borvendég, 160)

A magyar falu átalakítása

Az eszme és az „elme” gátlástalan szárnyalásának másik területe a falvak strukturális és szellemi átalakítása volt, amelytől a lakosság „megtörését” várták.

„A szocializmus építésének módjában és formájában minden nép adhat a magáéból újat és sajátosat, de az alapban, a lényegben, a döntő kérdésekben nincs külön nemzeti út. Amíg a paraszt azt látja, hogy a kulák egészen jól boldogul, addig hiányzik neki a serkentés a szövetkezésre. Ez a Szovjetunióban is így volt. De gyökerében csak úgy tudjuk elintézni, ha elveszük a földjét, házát, gé-

pét, és hogy mit csinálunk velük, azt még nem tudjuk, talán külön kulákfalvakat csinálunk, mint a Szovjetunióban, de azt látni kell, hogy ebből a kutyából nem lesz szalonna.” (Rákosi)

A fentiek alátámasztására, cinizmusára jó példát jelentettek a Szovjetunióban létrehozott úgynevezett Patyomkin-falvak, amelyekről a zseniális, illetve zseniálisan megtevéstett író, illetve filozófus, H. G. Wells és Bertrand Russell írtak személyes tapasztalataik alapján 1920-ban.

Ennek a témakörnek az első számú szereplője a kulákság. A kulákság neve a két világháború között parasztpolgár volt, amely egyáltalán nem tekinthető pejoratív jelzőnek. A kulákság mai modern megítélése is teljesen pozitív. A parasztság azon része volt ez, amelyik szorgos munkával többet kívánt termelni, jövedelmét nem kívánta felélni, hanem birtokát akarta fejleszteni, újabb földeket és állatokat vásárolni, esetleg alkalmi munkaerő alkalmazásával. Ezt a pozitív szerepet és ezeket a pozitív szereplőket a Rákosi–Gerő korszak írmagjukban irtotta ki. Megjelent a kulák szovjet, Rákosi-féle értelmezése.

A szovjet minta hatására a „kulák” szó bolsevik jelentése (ökör, nagygazda, zsugori, kizsákmányoló, a dolgozó nép ellensége, kupec paraszt, a falu népének veszett ellensége, báránybőrbe bújt farkas, vérszopó, elvetemült gazember) váltotta fel a korábbi pozitív meghatározást. Korábban már Lenin is megemlékezett e csoportról: *„A változatosság e téren az életrealitás biztosítója, a siker záloga, hogy elérjük a közös egységes célt: az orosz föld megtisztítását minden kártékony féregtől, a bolhától – a tolvajoktól, a poloskától – a gazdagoktól és egyebektől.”*

Ugyanezen az eszmerendszeren keresztül Rákosi így értékelte a kulákok falubeli szerepét:

„... Ha bajok vannak, lehetetlen, hogy ne legyen benne az ellenség keze [...] és attól sem félünk, hogy mindenki gyanús lesz, aki él [...], ami itt történni fog, hogy nagy lesz a gyanakvás, az nem baj [...], inkább mélyebben kell vágni, de alaposan, hogy ne maradjon benn a gyökere. Ahol a fát vágják, ott a forgács is hullik.” ([http://www.kommunizmusbunei ...](http://www.kommunizmusbunei...) 23) A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének 1949. június 11-i ülésén (ahol éppen Rajk László és társainak ügyéről volt szó) így folytatta: *„...ezt csinálták a Szovjetunióban is. Az emberek szörnyülködtek, de ez volt a helyes módszer...”*, ezért *„...kicsit mélyebben vágjuk ki az üszkös részt, inkább, mint hogy benne maradjon a méreganyag.”* (Uo.)

A távolabbi cél eléréséhez, a falu totális átalakulásához, mindent és mindenkit célnak és célszemélynek kell tekinteni, ezért komplexen átértékelték a kulákság jövőjét. A kulákság, mint faluvezető, a távlati célokból eredően, mint társadalmi réteg összekovácsolja a falut, példát mutat, és ezért likvidálásuk „szerecsésen” megbontja a falu gazdasági, közösségi és kulturális egyensúlyát. Azonban a célok között a kis- és középparasztság megváltoztatása, megtörése is

szerepelt. Azt akarták elérni, hogy a kulákok csoportosan elinduljanak a szövetkezeti mozgalom felé, esetleg a vas- és acél országa koncepció megvalósítását támogassák a faluból történő elvándorlással. Bár teljességgel nem sikerült megvalósítani terveiket, ez az időszak nagyon sokat ártott a magyar falunak, amely korábban sok esetben társadalmi mintaközösségnek volt tekinthető. Más vonatkozásokban is megvoltak a gyökerei egy jobb falusi lét kialakulásának.

Mondvacsínált ürüggyel bárkiből kulák válhatott az 1950-es években, ha nemkívánatosná vált a kommunisták számára. Sőt akár bármiből is, mert amikor nem tudták rábizonyítani egy volt csendőrre, hogy kulák lenne, akkor a tehenét minősítette kuláknak – első és másodfokon is – a bíróság.

Elmeproblémákra utaló az a történet is, ahogy 1948-ban Ottlik Géza járt. Az író 67 hold földet örökölt. Azonnal felajánlotta az államnak a területet térítés nélküli megvételre, mégis eljárás indult ellene, mert az örökléssel kuláklistára került. (Gyarmati, 267)

A kulákság megbélyegzése és üldözésének kezdete 1948. július 10-hez köthető, hiszen ekkor indították ellenük a harcot. Ennek stációi a következők voltak.

- A kulákság elleni harc meghirdetése, a semlegesítés politikája, 1948. július 10.
- A kulákok kiválasztása (mintegy 80000 fő).
- Kezdetben az ellenség elleni küzdelem finomabb eszköze a progresszív adóztatás volt. Azonban itt nem álltak meg, hiszen a megbélyegzett családok alapbüntetése a vagyonelkobzás, amelynek cinikus és teljesen elfogadott módja a tulajdon önkéntes felajánlása volt.
- A megbélyegzett családok további büntetései: kitelepítés (40000 fő), robotmunkára történő beosztás, a céhlegénység (20000 fő), rizstelepi munkában és építkezéseken való részvétel. S mivel az eredmények még mindig nem voltak elegendőek a politika számára, Gerő Ernő 1952. július 10-én meghirdette a likvidálás politikáját is.

Mint említettem, a falukép totális megváltoztatásához szükség volt a kis- és középparasztsággal kapcsolatosan is intézkedéseket foganatosítani, hiszen velük is célja volt a politikusoknak. Elsősorban a tsz-ekbe szerették volna kényszeríteni őket, másodrenden azt kívánták elérni, hogy az állami gazdaságokban vállaljanak munkát, a harmadik megoldásnak pedig azt tervezték, hogy adják fel a vidéki életet, és menjenek az iparba dolgozni.

Céljaik megvalósításában számos eszköz állt rendelkezésre, amelyek között voltak groteszkbe illők is. Nagy gondot jelentett a beszolgáltatás, amelynek értelmében az egy hold feletti termőterülettel rendelkező egyéni gazdákat – kert esetében 0,5 hold – beszolgáltatásra kötelezték. Természetesen nem ők mondták meg a beszolgáltatás mértékét. Voltak szabványok; ilyen volt például, hogy búzaórlésnél a termés 1/4-ét, árpa és kukorica esetén 1/10-ét kellett beszolgáltatni

az államnak. Azonban sok esetben, sok területen ez a mérték nem volt pontosan szabályozva, ilyen esetekben a hatalom döntése önkényesen döntött. Miután a beszolgáltatás mértékét nem a gazda határozta meg, elkövetkezett a kobzások és a padlóssöprés ideje. Ennek megfelelően volt olyan év is, amikor 800000 parasztnak nem maradt még vetőmagja sem. Négyszázezeren pedig annak ellenére, hogy ők termelték meg a teljes mennyiséget, saját fogyasztásra nem maradt élelmiszer a kobzások hatására.

Folyamatosak voltak a büntetések, amelyek esetében alapelv volt, hogy valóság alapjukat nem kellett bizonyítani, azaz nem volt szükség bizonyítékokra. A döntést senki nem merte megkérdőjelezni sem. Voltak ugyan a bírságok között látszólag logikusak, de miután igazságtartalmuk vitatott volt, mértéktelenül lélek- és sorsromboló hatással bírtak. A tűzrendészeti kihágás talán jogosnak tűnhet, ha annak valóság tartalma van. Ugyanilyen a közlekedési kihágás is, mely a szeker helytelen megrakása, vagy a lámpa hiánya miatt került kiszabásra. Hogy igaz volt-e a hatalom állítása, azon nem volt érdemes vitatkozni. A közbiztonsági kihágások között voltak már alapjukban eszementek is, ahol vagy a pócegdörtávolságra, vagy a járdahiányra való tekintettel szabtak ki büntetést. De az is előfordult, hogy ha valaki nem rendelte meg a párt lapját, a Szabad Népet, bírságot kellett fizetnie. Ezek fényében már az újság címe is, önmagában is több mint groteszk.

Büntethető cselekménynek minősült az erdei kihágás is (rőzsegyűjtés, gyümölcsleszedés, mézbegyűjtés). Természetesen nem maga a gyűjtés, hanem a beszolgáltatási kötelezettség teljesítésének elmaradása volt a büntetendő. Az évtizedekkel korábban felépített padlás- és terménytárolók közti távolság is okot adott a feljelentésre, és büntetésre.

Még ennél is kacifántosabbak voltak a tervgazdálkodás ellen elkövetett kihágások, amelyeket azért róhattak ki, mert valaki nem az előírt időben takarította be a terményt, vagy nem az előírt mélységű volt a szántás (colstokkal mérték), vagy a tervgazdálkodás által előírnál kevesebb volt a gyümölcsfákon a termés. Az is nehezen értelmezhető, hogy élelmiszer-hamisítás miatt is történtek feljelentések, mert például a konkolyt a búzával, a tejet vízzel keverték. Amennyiben csak ez történt volna, jogos is lehetett volna a büntetés. Azonban miután a parasztot terhelte a beszolgáltatás mennyiségi kényszere, nemigen tehetett mást, minthogy próbáljon megfelelni ezeknek az előírásoknak.

A mértéktelen és mérhetetlen gonoszság a parasztság minden csoportját sújtotta. A kulákság esetében a megsemmisítés, a kis- és középparasztság esetében pedig az egyéni gazdálkodás megutáltatása és az egyéni termelés felhagyatása volt a cél. Hogy milyen mértékű büntetésekkel próbálták elérni céljaikat, azt jól szemléltetik a statisztikai adatok, amelyek 1951–1952-re vonatkoznak.

A kulákbüntetések száma a rendőrségi szakban 1951-ben 41 234, 1952-ben pedig 25 237 volt. Elzárásra ítélték 1951-ben 194, 1952-ben pedig 343 kulákot.

Természetesen a rendőrségi szak mellett tanácsi hatáskörben is voltak büntetések, amelyek száma lényegesen meghaladta a rendőrségi szakban lezárt ügyeket. Tanácsi hatáskörben 1951-ben 45855, 1952-ben 57606 büntetést szabtak ki. Elzárásra pedig 1951-ben 365, 1952-ben 1967 főt ítéltek azok közül, akiket kuláknak nyilvánítottak.

Arról már fentebb szóltam, hogy a kis- és középparasztokat is rendkívüli mértékben büntették, hiszen rendőri vonalon 1951-ben 61219 kisparaszt, és 50298 középparaszt kapott büntetést. Emellett a tanácsi szakban 77460 kisparasztra, és 80080 középparasztra szabtak ki büntetést. Érdekes összeadni a különböző rovatokat, és az összesítés alapján láthatóvá válik, hogy százazrekre rúgott a megbüntetett gazdák száma.

Az adatokból az is látszik, hogy folyamatos volt az emelkedés a büntetésekben; magyarul, a hatalom nem ismert gátlásokat parciális érdekeinek elérésében. Intézkedéseik ugyanakkor, a hivatalos érvelés ellenére sem szolgálták a magyar falu ügyét, sőt rendkívüli, gyógyíthatatlan károkat okoztak a vidéki emberek lelkében és életében.

A büntetések megtették hatásukat, növekedett az elvándorlás az egyéni gazdálkodásból, feldúlták a falu társadalmát és gazdasági berendezkedését. Az elvándorlás célpontjai: a szövetkezet, az állami gazdaság és az ipar területei voltak. A mozgások gazdasági és társadalmi haszna máig vitatható.

A hibás parasztpolitika következményei hamar jelentkeztek, hiszem a háború után, 1949-ben megszüntetett jegyrendszert 1951-ben újra be kellett vezetni. Emellett csökkent az életszínvonal, és állandó volt az élelmiszerhiány. Ennek megfelelően 1951-ben, a jegyrendszer alapján, adagoltan lehetett vajhoz, szalonnához, kenyérhez, szappanhoz (5 dkg), cukorhoz, liszthez jutni, és létezett hús- és zsiradékjegy is. Amit jegyen kívül lehetett forgalmazni, annak az árát irreálisan határozták meg, torzítva a piacot, amelynek hatásai évtizedeken keresztül nyomorították a magyar gazdaságot.

A párt aknamunkája hatására mélyült a bizalmi válság a társadalom osztályai és szereplői között, és a parasztság végképp kiábrándult a szövetkezetesítésből. A politikai kudarcok hatására 1953-ban, Nagy Imre kormányra kerülése után látszólag megváltozott a párt stratégiája, enyhültek a megszorítások, de ezek csak látszólagos változások voltak. A korszak hatásai valójában olyan gyökereket vertek a társadalomban, a gazdaságban, amelyek sokáig meghatározták a falu szerkezetét, gazdasági berendezkedését és fejlődését.

Agrárképzés, agrár-felsőoktatás

A Rákosi–Gerő korszak politikai aknamunkája, pusztító „zsenialitása”, és hataloméhsege oda vezetett, hogy a tanult, képzett embereket ellenségnek tekintték. Például elmondható, hogy az agrárszférában 1953 végén a 3307 tsz-elnökből csak 144 rendelkezett egyetemi vagy akadémiai, technikus végzettséggel. Ezzel

szemben 2203 tsz-elnöknek semmilyen szakirányú képzése nem volt. A vezetők kiválasztásának szempontja nem a szakmai képesség, nem a közérdek, hanem a politikai megbízhatóság volt. Éveket áldoztunk ennek az elvnek az oltárán.

Ettől függetlenül, vagy talán éppen ezért, a „zseniális” elvtársak nem vártak az agrár-felsőoktatás átalakításával sem. Tulajdonképpen szerencsés volt, hogy a magyar agrár-felsőoktatás szerkezete már 1870-re kialakult, azokkal a helyszínekkel, amelyek a mai napig működnek az ország területén. Természetesen a régi Magyarországon voltak egyéb képzőhelyek is, amelyek akkorra már határon kívülre kerültek. A magyar agrár-felsőoktatás ebben az időszakban kiválóan működött, talán éppen ez volt az irritáló a politikai vezetés számára. Így már 1945-től elkezdődött a magyar agrár-felsőoktatási szerkezet szétrombolása. Tulajdonképpen 1945 és 1951 között kialakult, szovjet mintára, az új struktúra. Ebben szerepet kapott a Budapest-központúság mellett a tanárok politikai üldözése, az elbocsajtások rendszere, amelynek eredménye volt a felhíguló oktatói és a romló hallgatói minőség is. Ezt a hatást a minőség kettős rombolásának nevezzük, mely hatásában is kettősnek tekinthető. Miután központosították az agrár-felsőoktatást, ami rendkívül nagy hibának minősült, tovább folytatták a finomító munkát. Az ország természeti adottságai, területi jellemzői, illetve az azokhoz igazodó agrárkutató és oktatás sokkal jobban szolgálták az ország és a mezőgazdaság érdekeit, mint az újonnan kialakított rendszer. Az új agrár-felsőoktatási szerkezet visszaalakítása csak 1953-ban kezdődhetett el. Igaz, gyors ütemben próbálták orvosolni az okozott károkat. Az addigi intézkedéseket azonban nem lehetett meg nem történné tenni. A főcsapáshoz kapcsolódó intézkedések pedig tovább rontották a helyzetet, hiszen bevezették a származás alapján diszkrimináló felvételi rendszert (*M* munkás, *P* paraszt, *É* értelmiségi, *A* alkalmazott, *E* egyéb [kisiparos stb.], *X* osztályidegen). Kétségtelenül *volt* ennek a rendszernek volt pozitív hozadéka is, de hamis mértékegységeket vezetett be a tudással szemben. Miután a felvételi rendeletet csak 1962–63-ban törölték el, még sokáig közvetlenül is hatott. A kiválasztási módszer működését, fennmaradását, hatásait az is jelzi, hogy 1976-ban még ilyen értékelési struktúrában felvételiztettem, mint a felvételi bizottság hallgatói tagja, az adott év felvételi eljárásában. Tehát személyes emlékem is van arról, hogy ez a nomenklatúra a gyakorlatban még a 1970-es évek végén is működött.

Emellett olyan kapcsolódó intézkedések is terhelték a felsőoktatást, ezen belül az agrárképzéseket is, mint az 1949 őszén bevezetett kötelező orosz nyelvtanulás, illetve hogy 1949. október 11-én tanulmányi osztályvezetőket delegáltak a felsőoktatásba. A vezetők közé történő kinevezésükhöz – komisszárként – olyan vétőjogokat is kaptak, amelyekkel akár a dékáni intézkedésekkel szemben is élhettek. Emellett túlzott jogokat gyakoroltak a hallgatók vonatkozásában is.

A mezőgazdasági felsőoktatás központosítása, esetleges kiemelése a felsőoktatás egészéből, sőt a társadalom és a gazdaság számára is elkülönített kezelése, további anomáliákat és károkat okozott a magyar agráriumban. Hatása sokáig érződött ezen a területen, még akkor is, ha 1953-tól már megkezdődött az intézkedések gyors ütemű visszaalakítása.

Összefoglaló

A tudatos károkozási szándék vagy az elmebaj hajtotta ezt a romboló ideológiát? Hogyan vonhatjuk meg azoknak az éveknek a mérlegét, általában a magyar életre és konkrétan a magyar mezőgazdaságra gyakorolt hatását tekintve? Sötét korszak volt, amikor az eszme megelőlegezte az elmét. A Rákosi–Gerő korszak bűnei szándékosan elkövetett bűnöknek minősülnek, mert *ténylegesen* előrevívó cél és értelem nélkül, csak az ideológiai „génuszok” hatalmának megerősítését szolgálták. Azt üzenték a társadalomnak: látjátok, mi még ezt is megtehetjük, s nektek nem marad más, mint hogy tűrjétek, elviseljétek a hatalmunkat, az agymenéseinket.

Ha erre gondolunk, a kuláküldözés történetével foglalkozó Szilágyi Attila jut az eszünkbe (2016), akinek a gondolatai jól zárják ezt a tanulmányt.

*„Érdekes, mire képes az ember saját fajtársaival szemben
semmi kímélet csak a megrögzült eszme, ami hatja a rendszert
és ennek köszönhetően ezeket nyomorítanak meg és tesznek földönfutóvá,
hogy egynek az akarata érvényesülhessen.”*

Források

- Dancs József: *Utak és állomások*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1978.
- Gyarmati György: *A Rákosi-korszak: rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon, 1945–1956*. Budapest: Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára: Rubicon, Budapest, 2013.
- Hajdú Zoltán: *A szocialista természetátalakítás kérdései Magyarországon, 1948–1956*. (www2.sci.u-szeged.hu/eghajlattan/baba/Hajdu.pdf)
- Kardos József – Kelemen Elemér – Szögi László: *A magyar felsőoktatás évszázadai*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2000.
- Palasik Mária – Borvendég Zsuzsanna: *Vadhajtások: a sztálini természetátalakítási terv átültetése Magyarországon: 1948–1956*. Napvilág, Budapest, 2015.
- Pető Iván – Szakács Sándor: *A hazai gazdaság négy évtizedének története 1945–1985*. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1985.
- Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Osiris Kiadó, Budapest, 2010.
- http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_magyarorszag_tortenete/ch04s04.html
- Szilágyi Attila: *A kulákküldözés magyarországi története* (2016)
(www.nagykoros.hu/media/source/dolgozatok/Szilgyi_Attila_dolgozata.pdf)
- http://hvg.hu/tudomany/20101219_memento_citrom_narancs_magyar
- http://magyarhirlap.hu/cikk/28268/Mikor_a_szocializmus_elhatarozta_hogy_ige_nis_legyozi_a_termeszetet
- http://nol.hu/belfold/gumipitypangot_a_magyarnak-1328061
- <http://www.kommunizmusbunei.hu/publikaciok/kitelep%C3%ADt%C3%A9sek-%C3%A9s-deport%C3%A1l%C3%A1sok-r%C3%A1kosi-korszakban>
- <http://www.origo.hu/tudomany/20120326-kulak-kommunistak-parasztuldozes-rakosi.html>
- http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/kulakok_kitelepitesek/